

УДК 330.101**I.M.Паславська, кандидат економічних наук, доцент**

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Д. І.Багликов, здобувач другого(магістерського) рівня вищої освіти

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

МЕТОДИ АНАЛІЗУ ТА ОЦІНЮВАННЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ**I.Paslavska, PhD (Economics), Associate Professor**

Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

D.Baglikov, the second (master's) level of higher education

Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

METHODS OF ANALYSIS AND ESTIMATION OF THE NON-OBSERVED ECONOMY OF THE COUNTRY

У наш час реальністю практично кожної національної економіки є та обставина, що певну частку у ній займає так званий тіньовий сектор. Тіньова економіка існує в усіх країнах світу. Основними відмінностями її в тій чи іншій країні є обсяги, чинники, форми, стан соціально-правового контролю за нею та рівень його реалізації.

Встановлено, що розміри тіньової економіки в країнах з найбільш розвинутою економікою знаходяться в діапазоні від 8 до 15% ВВП, а в країнах, що розвиваються – від 32 до 35% ВВП. Дуже поширеним і глибоко вкоріненим явище тінізації економіки є у більшості постсоціалістичних країн. В Україні у 1990-рр., коли країна вимушено переживала період дикого (хижацького) перерозподілу національного багатства та формування приватного капіталу як основи ринкової економіки, тінізація економічної сфери сягала понад 60% ВВП. На сьогодні її рівень хоча і скоротився, проте вона усе ще залишається однією із загроз національним інтересам країни, її національній безпеці.

Результати дослідження стану тіньової економіки в Україні у 2018 р., що провела компанія Ernst & Young за підтримки Mastercard свідчать, що четверту частину від офіційного ВВП України, або 846 млрд гривень, становлять тіньові операції. З них: 19,7% ВВП (702 млрд грн) становить готівкова тіньова економіка, а 4,1% ВВП (144 млрд грн) – домашнє виробництво товарів для власного кінцевого використання, тобто – негрошова тіньова економіка [3].

Головною першопричиною формування тіньового сектору економіки є наявні вимоги та обмеження, які висуваються державою до суб'єктів економічної діяльності. В свою чергу, порушення цих вимог, обмежень та заборон є підґрунтям для виникнення та існування будь-якого виду тіньової економічної діяльності. Чим інтенсивнішими є дані вимоги та обмеження, тим ширший є простір потенційних можливостей для ефективного функціонування тіньового сектору.

Головними причинами, які гальмують процес виходу економіки України з тіні, є: системні вади податкової політики (чинна податкова система фактично зосереджена на максимальному залученні надходжень до бюджету, без урахування можливих негативних наслідків надмірного фіскального тиску на суб'єктів господарювання та громадян); відсутність повноцінного ринкового середовища (уповільнення інституційних, структурних та економічних змін, недосконалість ринкових механізмів призводять до неузгодженості державної економічної політики з інтересами суб'єктів господарювання, які змушені самостійно розробляти неформальні механізми взаємної співпраці); високий рівень корупції та некомпетентність державних службовців (корупція є одним з головних чинників, який впливає на розвиток України та залишається одним з найбільших перепон на шляху її інтеграції до світового співтовариства); нестабільність інвестиційного та підприємницького клімату; недостатній захист інвесторів; нестабільне політичне середовище та ін [1].

Оцінити розміри тіньової економіки доволі проблематично, адже суб'єкти такої діяльності свідомо уникають державного контролю і сплати податків. Тому задля цього

доводиться користуватися методами, що дають змогу хоча б наближено оцінити тіньову частину національної економіки. Масштаби тіньової економіки оцінюються у відсотках до офіційного ВВП.

Основні методи оцінювання тіньової економіки:

- евристичні – оцінки експертів, опитування населення, вибіркові обстеження;
- статистичні – аналіз розбіжностей між статистичними даними, виявлення неврахованої величини ВВП;
- структурні – міжгалузеві співставлення, наприклад, виявлення розходження між виробленою та оплаченою електроенергією;
- спеціальні – наприклад, фінансовий метод дозволяє провести аналіз фінансової діяльності підприємств, монетарний – дослідити у структурі грошової маси частку готівки поза банками.

Для більш поглибленого аналізу чинників тінізації економіки України доцільним є виокремлення безпосередніх сфер присутності тіньової економіки та відповідних причин відтоку коштів в тіньовий сектор:

1. Неefективне управління державними фінансами.

У сфері державних фінансів є умови, що сприяють тінізації економіки України за наступними напрямками: державна система планування бюджету, розподіл коштів через державні закупівлі, бухгалтерський облік витрат та система державного фінансового контролю.

Виведення державних коштів в тіньову економіку на етапі планування державних витрат здійснюється шляхом включення завищених і необґрунтованих витрат (штучне подорожчання проєктів) [2, с. 97].

2. Недосконалість фіскального адміністрування.

Недостатньо ефективна робота фіскальних органів підвищує можливість ухилення від сплати податкових та митних платежів шляхом застосування різних схем, створення підставних фірм для переведення в готівку тіньових доходів, контрабанди та ін.

Незаконне виробництво та реалізація підакцизних товарів. Товари реалізуються без марок акцизного збору або ж з недійсними марками. Має місце торгівля самими акцизними марками, як державного виготовлення, так і підробленими.

Поширеним способом виведення капіталу за кордон є трансферне ціноутворення всередині транснаціональних корпорацій. Крім виведення капіталу за кордон, трансферне ціноутворення тягне за собою такий негативний наслідок, як ухилення від сплати податків.

Стимулюючими факторами для створення тіньової економіки в сфері торгівлі є незаконна підприємницька діяльність, а також відсутність достовірної інформації щодо обсягів продажів, найменування та походження товарів, постачальників, реалізаторів та покупців. Відсутність даної інформації призводить до спотворення одержуваних доходів від реалізації товарів, неодноразовим перепродажів, збільшення цін на товари, також можливі ризики щодо реалізації контрабандної та контрафактної продукції [1].

3. Високі витрати ведення легального бізнесу.

На сьогоднішній день в Україні одним з найбільш складних і малоефективних регуляторів економічної діяльності є процес надання суб'єктам підприємницької діяльності різного роду дозволів. При цьому, через дозвільну систему регулюється практично весь спектр видів економічної діяльності.

4. Порушення в сфері зовнішньоекономічної діяльності та слабка міжвідомча взаємодія.

5. Недосконалість законодавства в сфері економічних злочинів, корупція в державних органах та низький рівень правової культури.

Недосконалість законодавства та слабкий контроль за виконанням нормативно-правових актів створюють умови для виникнення адміністративних бар'єрів для розвитку бізнесу та ґрунт для протиправних дій, як з боку державних службовців, так і представників бізнесу [4].

6. Приховане безробіття.

Певний внесок в зростання тіньової економіки вносять приховане безробіття і неформальна зайнятість. В Україні відзначається високий рівень неформальної економічної діяльності, яка при всіх недоліках зіграла та досі відіграє певну позитивну роль у вирішенні проблем безробіття та бідності. Особливо високий рівень неформальної зайнятості має місце в сфері будівництва, виробництві харчових продуктів, транспорті, вуличних продовольчих та речових ринках, сезонних сільськогосподарських роботах [2, с. 381].

Отже, поширення в Україні такого соціально-економічного явища, як тіньова економіка, а також обсяги продукції та фінансових ресурсів, які обертаються в цій сфері, являють собою суттєву перешкоду забезпеченню сталого розвитку економіки. Значною проблемою є те, що переважна більшість операцій, які можна віднести до тіньових, можна здійснювати в легальному нормативно-правовому полі, а доведення факту здійснення тіньової діяльності потребує значних зусиль органів державної влади.

Отож дослідження мотивів формування тіньового сектора та головних факторів тінізації економіки України, характеру та напрямів впливу тіньового сектора на економічне зростання дають підґрунтя для подальшого формування основних концептуальних засад державної політики України для зменшення тіньового сектора та сприяння економічному зростанню. Крім того, актуальною проблемою для подальших досліджень є аналіз неявного економічного зростання та розробка методики його врахування у макроекономічній політиці.

Література:

1. Варналій З.С. Детінізація економіки як чинник забезпечення національної безпеки України / З.С. Варналій // Науковий вісник. – Львів, 2009. – Вип.1. – С. 3-20.
2. Глуха Г.Я. Тіньова економіка: гальмування економічного зростання чи викривлення реальних результатів / Г.Я.Глуха // Європейський вектор економічного розвитку. – 2013. – № 2 (15). – С. 82-91.
3. Дослідження тіньової економіки в Україні [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/doslidjennya-tinovoyi-ekonomiki-v-ukrayini--mayje-chvert-vvp--abo-846-mlrd-griven--perebuvaye-v-tini>.
4. Предборський В. А. Детінізація економіки в контексті трансформаційних процесів. Питання теорії та методології: монографія / В. А. Предборський. – К.: Кондор, 2005. – 614 с.
5. Шевчук В.О. Вплив бюджету на макроекономічні показники / В.О.Шевчук, Р.І.Копич // Фінанси України. – 2010. – №3. – С. 3.